Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

2251
ա

68
III

ՀԱՇԻՒ

ՏԱՓԻ ԹԱՂԻ

ՔԱՄՈՅԵՆՑ Ս. ԳԵՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

1902 Թ.

Երեցփոխ Առաքել Վարդապետեանի օրօք

ԹԻՖԼԻՍ
Կ. Մարտիրոսեանցի տպարան | Тип. К. Мартиросіанца.
Большая Ванкская ул., д. № 5.
1903

13548

ՀԱՇԻՒ

ՏԱՓԻ ԹԱՂԻ

ՔԱՄՈՅԵՆՑ Ս. ԳԵՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

1902 [illegible]

Երեցփոխ Առաքել Վարդապետեանի օրօք

ԹԻՖԼԻՍ
Կ. Մարտիրոսեանցի տպարան | Тип. К. Мартиросіанца.
Большая Ванкская ул., д. № 5.
1903

ՀԱՇԻՒ ԴՐԱՄԱՐԿՂԻ

ՄՈՒՏՔ	Ռ.	Կ.	Ռ.	Կ.
Առ 1-ն յունվարի 1901 թ. մնացորդ կանխիկ			828	73
Տարւայ ընթացքում մտած է՝				
I Կրպակների վարձ				
Կրպակ № 1 Կվայչաձէից 1 տարւայ . .	1600	—		
„ №2 Ֆրիդմանից 1 „ . . .	864	—		
„ № 3 Կացից 9 ամիս եւ 10 օրվայ . .	700	—		
„ № 4 Պալասնիկովից 1 տարւայ . . .	804	—		
„ № 5 Տաուզլիխից 2 ամսվայ . .	71	84		
„ № 5 Գրիգորեանից 2 ամսվայ . .	74	—		
„ № 6 Կարլինսկուց 1 տարւայ . . .	996	67		
„ № 7 Ցեյտլինից 1 „ . . .	1404	—		
» № 8 Տիկ. Լազարեանից 5 ամսվայ . . .	416	65		
— Տաուզլիխից անցեալ տարւայ պարտքը: .	83	07	7014	23
II Գնահատական եւ արքունական հարկերից				
(Մասնագրած կրպակ վարձողների վրա)				
Գնահատական հարկերի մի մասը . . .	45	02		
Արքունական „ „ . . .	48	87	93	89
III Տիրաժ ընկած օբլիգացիաներից				
Թիֆ. քաղաք. օբլիգացիաներից ա. փոխառ.	1500	—		
» » » բ. »	2100	—	3600	—
IV Ստացած մուրհակներից				
Գրիգոր Ադամեանից ստացած մուրհակի փոխարէն. .			8000	—
V Տոկոսներ տոկոսաբեր թղթերից				
$^{0}/_{0}{}^{0}/_{0}$-ներ աւանդի, ընթացիկ հաշւի գումարն. բենտ. և այլն.			1833	80
Փոխանցումն			16370	65

ԵԼՔ	Ռուբ.	Կ.	Ռուբ.	Կ.
Տարւայ ընթացքում				
I *Աւանդ դրած գումարներ*				
ա. Առեւտրական բանկ մտցրած է . .	7200	—		
բ. Փոխադարձ վարկի ընկերութ. . .	4900	—	12100	—
II *Ընթացիկ հաշիւ*				
ա. Առեւտրական բանկ մտցրած է . .	1297	81		
բ. Փոխադարձ վարկի ընկերութ. . .	104	10	1401	91
III *Գնահատական եւ արքունական հարկեր*				
Վճարւած է Թիֆ. քաղաքային վարչութեան				
ա. Գնահատական հարկեր	425	79		
բ. Արքունական »	281	10	706	89
IV *Ռոճիկներ եկեղ. սպասաւորաց*				
Վճարւած է նպաստ՝				
ա Յովհ. աւագ քահանայ Մարտիրոսեանին 1 տար. .	510	—		
բ. Յովս. քահանայ Տէր Պետրոսեանին 1 » .	510	—		
գ. Սարկաւագ Միքայէլ Տէր Յարութիւնեանին 1 » .	385	—		
դ. Ղազարոս Ամիրջանեանին (այժմ քահ. 4 ամս.) .	120	—		
» Նրան ևս միանւագ	50	—		
ե. Եկեղեցոյ ժամկոչ Պետրոսին	180	—		
զ. » Ծառայ Թորոսին	180	—	1935	—
V *Մանր ծախսեր*				
Ըստ նախահաշւի տարւայ ընթ. ծախսած է. . .	—	—	360	—
Փոխանցումն			**16503**	**80**

ՄՈՒՏՔ

Փոխանցումն			16370	65
VI Լուսագնից				
Ջահից, Թաղման և մկրտութեան օրինակատարումներից			51	60
VII Կողմնակի մուտքեր				
Զանազան կողմնակի մուտքեր . . .	42	—		
Եկեղեցոյ օծումից մնացած մոմի փող . .	9	—		
Պատուեանից նուէր	1	—	52	
VIII Եկեղեցական Գոյքերից				
Անրգով փճացած գործերից, ջահից և եկեղեցական մանր ու հին իրեղէններից գոյացած . .			443	20
IX Կտակած գումարներից				
Հանգուցեալ տիկին Թագուհի Փանոսեանի կտակած գումարների հաշուից Պ. Յովսէփ Ամիրխանեանի միջոցով յանձնուած			1000	—
X Ստացած գրաւականներից . .				
Տարւայ ընթացքում նոր կապալառուներ				
Կարլինսկուց դրամով կանխիկ . . .	100	—		
Օրլովից	100	—		
Գրիգորեանից.	100	—	300	—
Փոխանցումն			18217	45

ԵԼՔ

Փոխանցումն			16503	80
VI Նոր գնուած գոյք				
Վառարան և տուփ մեռոնամանի համար . .			26	15
VII Կաւկասաններ				
Կրպակների վրայ ծախսուած է տարւայ ընթ. . .			29	94
VIII Կոնսիստորիական ծախսեր . .				
Յորդանանի շինութեան և Վեհ. Կաթողիկոսի կեցութեան ծախս	110	—		
Գործակալական ռոճիկ Երզնկեան քահանային .	40	—	150	—
Մելեան քահանային նրա թեմական տեսչութեան օրօք մնացած ապառիկ ռոճկի մասը . . .			100	—
IX Նպաստ Սարկաւագ Միքայէլի որդոյ				
Նրա ուսման վարձը առևտրական դպրոցում . .			120	—
X Հաշւապահին և Գործավարին				
Վարձատրութիւն հաշւապահին . . .	200	—		
« Գործավարին . . .	100	—	300	—
XI Ապահովագրական տուրք . .				
Կրակից ապահովագրելու պրեմիայ . . .			29	76
XII Ջրից օգտւելու վարձ . .				
Քաղաքային վարչութեան ջրի համար վճարած է .			4	58
XIII Գրաւականներ				
Վերադարձրած է Կացին	100	—		
» Տուրգլիևին գրաւած պարտքի փոխարէն	60	84	160	84
Փոխանցումն			17425	07

Փոխանցում			18217	45
XI Ընթացիկ հաշիւներ				
ա. Առևտրական բանկից յետ է վերցրած	14770	—		
բ. Փոխադարձ վարկի ընկերութիւնից յետ է վերցրած.	3200	—	17970	—
Համագումար			36187	45

Փոխանցում			17425	07
XIV Նորակառոյց եկեղեցի				
Ծախսուած է վերաշինութեան մասնաժողովի մատեանով և վճարուած.				
1) Ճարտարապետներին 16, 426 ռ. 4%	657	06		
2) Գործնակի ծախսեր	151	75		
3) Գնած փայտեղէնին	1575	08		
4) Մանր մասալա, բալկաներ, ցեմենտ և այլն	137	75		
5) Օրավարձ մշակներին	24	16		
6) Աւազի	466	68		
7) Կիր 2 կապալառուներին	217	22		
8) Աղիւսի 26,000 Եօլեանին	442	—		
9) « 166,388 Ջեննեկերին	2662	01		
10) Սանահնի քարի	384	44		
11) Որմնադիր Օրլովին	860	15		
12) Եկեղեցոյ հիմքը ասֆալտով ծածկելուն	142	63		
13) Անդրիօլետի վարպետին ցեմենտի 451·30				
« Նրան եւ եկեղեցոյ շինութեան վարձ 9487·03	9938	33		
14) Վերակացու Քաշեանեանի տարեկ. ռոճիկ	480	—		
15) Անակնկալ ծախսեր	89	70		
16) Կայարանից քար կրելու վարձ	65	—		
17) Մնացորդ վերաշինութեան մատեանով	6	18	18300	14
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	—	—	35725	21
Մնացորդ առ 1-ն յունվարի 1903 թ.	—	—	462	24
Համագումար ռ.			36187	45

Առ 1-ն յունվարի 1903 թ.				
1. Եկեղեցին ունի դրամով կանխիկ . .			462	24
2. Օբլիգացիաներ I փոխառ. կար տարւայ սկզբ.	2200	—		
ընկած է տիրաժ	1500	—	700	—
3. Օբլիգացիաներ II փոխառ. տարւայ սկզբում կար	10900	—		
ընկած է տիրաժ	2100	—	8800	—
4. Արքունական 4%-բեր ռենտա կար և մնում է	—	—	6400	—
5. Թիֆլ. քաղ. վարկի ընկերութ. %-բեր թղթ. կար և մնում է	—	—	7400	—
6. Ընթացիկ հաշիւ				
ա) Առևտրական բանկ. տարւ. սկզբ. կար 14898 12				
հանուած է տարւայ ընթացքում 14770 —	128	12		
Մտցրած է « «	1297	81	1425	93
բ) Փոխադարձ դրամ ընկերութեան կար 3227 10	—	—		
հանուած է տարւայ ընթացքում 3200 —	27	10		
Մտցրած է » »	104	10	131	20
7. Աւանդի գումարներ				
ա) Առևտրական բանկում կար տարւայ սկզբ.	2200	—		
Տարւայ ընթացքում մտցրած է նորից	7200	—	9400	—
բ) Թիֆլիսի փոխադ. վարկի ընկ. տար. սկզբ. կար	4000	—		
տարւայ ընթացքում մտցրած է նորից	4900	—	8900	—
8. Պարտականներ եկեղեցոյ				
ա) Կ. Ջալալեան	8504	23		
բ) Տիկ. Լազարեան	179	21		
գ) Տուգլիխ	266	06	8949	50
9. Գրաւականներ տոկոսաբեր թղթերով				
ա) Ընդրիօլետից ստացած 2 ռէնտա	1000	—		
բ) Պատկովից » 3 թ. ք. III փոխ.	300	—		
գ) Կվաչաձէից » 1 խաղ. փոխ.	100	—		
դ) Ֆրիդմանից » 1 ռէնտա	100	—	1500	—
10. Նորակառոյց եկեղեցոյ հիմքի ծախսը 1901 թ.	8759	86		
պատերը, պատւանդանը 1902 թ.	18300	14	27060	—
Հաշւեկշիռ . .			81128	87

Առ 1-ն յունվարի 1903 թ.				
Եկեղեցին ունի պարտք				
1 Ստացած գրաւականներով ա) Ցէյտլինից կանխիկ	140	—		
բ) Պալատնիկովից »	100	—		
գ) Կարլինսկուց ›	100	—		
դ) Գրիգորեանից »	100	—		
ե) Յակոբեանից »	100	—		
զ) Օրլովից »	100	—	640	—
2. Ստացած գրաւականներ տոկոսաբեր թղթերով				
ա) Անդրիօլետից	1000	—		
բ) Պատկովից	300	—		
գ) Կվաչաձէից	100	—		
դ) Ֆրիդմանից	100	—	1500	—
3. Եկեղեցոյ զուտ դրամագլուխը				
1) Օբլիգացիաներ I փոխ. Թիֆ. քաղ.	700	—		
2) „ II „ „	8800	—		
3) Արքունական 4%-բեր ռէնտեր	6400	—		
4) Թիֆ. քաղ. վարկի ընկ. % բեր թղթ.	7400	—		
5) Աւանդ առևտրական բանկում	9400	—		
6) Աւանդ Թիֆ. փոխադարձ վարկի ընկեր.	8900	—		
7) Ընթացիկ հաշւով 2 բանկում				
ա) Առևտրական 1425 93				
բ) Փոխադարձ դրամ. 131 20				
գ) Կանխիկ 462 24 2019 37				
որից հանած գրաւականները 640	1379	37	42979	37
4 Եկեղեցոյ պարտականներ Ջալալեանը՝ Տուգլ. Լազարեան			8949	50
5. Նորակառոյց եկեղեցի			27060	—
Հաշւեկշիռ			81128	87

ՄՈՒՏՔ ՀԱՄԱՌՕՏ ՀԱՇՒԻ ԵԿԵՂԵՑՈՅ ԸՍՏ ԺԱՊԱՒԻՆԵԱԼ ՄԱՏԵԱՆԻ ԵԼՔ

ՄՈՒՏՔ

Առ 1-ն յունվարի 1902 թուականի				
1. Ժապաւինեալ մատեանով եկեղեցին ունէր դրամագլ.	54412	97		
2. Վերաշինութեան մասնաժողովի մատեանով կանխ.	140	14	54553	11
3. Տարւոյ ընթացքում եղել է մուտք՝				
ա) Կրպակների վարձ	7014	23		
բ. Աճրդով վաճառած եկեղեց. գոյքերից	443	20		
գ. Դրամագլխի տոկոսներից	1833	80		
դ) Հանգուցեալ տիկ. Փա՛ռսեանի կտակածից	1000	—		
ե) Լուսագին մկրտութիւններից և այլն	51	60		
զ) Գնահատական և արքունական հարկ	93	89		
է) Կողմնակի մուտքերից	52	—	10488	72
Գրաւականներով անցեալ տարւոյ	2000	84		
" նոյն տարւոյ	300	—	2300	84
Հանրագումար			67342	67

ԵԼՔ

Առ 1-ն յունվարի 1903 թ.				
1. Եկեղեցոյ դրամագլուխը է՝	42979	37		
2. Վերաշինութեան մասնաժողովի մատեանով կանխիկ	6	18	42985	55
3. Տարւոյ ընթացքում եղել է ծախք				
ա. Ռոճիկներ եկեղեցոյ սպասաւորաց	1935	—		
բ. Գնահատական և արքունական հարկեր գոյքի	706	89		
գ. Մանր ծախսեր ըստ նախահաշւի	360	—		
դ. Կրպակների կարկատաններ	29	94		
ե. Մելեանց քահանային ապառիկ մնացած ռոճիկը	100	—		
զ Հաշւապահին և գործավարին	300	-		
ե. Սարկաւագ Միք. Տէր Յարութիւնեանի որդոյ նպաստը առևտրակ. ուսումնար.	120	—		
զ Յորդանանի շինութեան և վեհ. Կաթողիկոսի կեցութեան ծախս	110	—		
է. Գործակալ Երզնկեան քահ. ռոճիկ	40	—		
ը. Կայքերի ապահովագրելու ծախք	29	76		
թ. Քաղաքային վարչութեան ջրի փող	4	58		
ժ. Գնած նոր վառարան, տափ մեռոնի	26	15	3762	32
4. Գրաւականներով վերադարձնելու է	2140	—		
" Վերադարձրած է	160	84	2300	84
5. Նորակառոյց եկեղեցոյ ծախսը 1902 թ.	—	-	18293	96
Հանրագումար			67342	67

Երեցփոխ Տափի Թաղի Քամոյեան Սուրբ Գէորգ Եկեղեցոյ — Առաքել Վարդապետեան

Հաշւապահ՝ — Յակոբ Յակոբեան

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՏԱՓԻ-ԹԱՂԻ Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՐԵՑՓՈԽԱՆԻ

1) ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԱՆՇԱՐԺ ԿԱՅՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄԱՄԲ

Ա. Առ 1-ն Յունվարի 1900 ամի եկեղեցին ունէր անշարժ կայք՝ որ բաղկացած էր տասն խանութից, ութ սենեակից, երեք նկուղից և մի խոհանոցից, որոնցից պակասել է առ 1-ն Յունվարի 1903 ամի երկու սենեակ և մի նկուղ, նաև ժամկոչների փոքրիկ սենեակը։ 1902 թուին—օգոստոսի 1-ին դատարկուել է երկու կրպակ՝ ուր դարսւում և տաշւում են եկեղեցու շինութեան քարերը. մի ուրիշ կրպակի ¾ մասն էլ վերցուած է՝ բակը լայնացնելու և բեռնակիր սայլերի երթևեկութիւնը դիւրացնելու համար։ Մնացած միւս խանութները շահագործւում են ըստ կարգին՝ ինչպէս կտեսնուի նախահաշւից։

Բ. Եկեղեցին ունի երեք յարկանի մի տուն Բէլի-Կլիւչում, որ գնուած է 1885 թուին։ Գործից երևում է, որ այս տունը գնել է նախկին երեցփոխ պ. Գ. Աքիմեանը և յանձնել ժամանակաւորապէս տեղական ծխական դպրոցին։ Կոնսիստորիայից ստացուած վերջին տեղեկութիւնից երևում է, որ 1898 թուին հայոց ծխական դպրոցները փակուելուց յետոյ, ժողովրդական դպրոցների վարչութիւնը գրաւել է նրան։ Համաձայն Թիֆլիսի դատաստանական պալատի վճռի, այս տունը այժմ վերադարձուած է եկեղեցուն և կոնսիստորիայի կարգադրութեամբ ժողովրդական դպրոցների վարչութիւնից ընդունել և ստացել է Բէլի-Կլիւչի վիճակի գործակալը։ Յունվարի 17-ին թ. 337 կոնսիստորիան հրամանագրում է ինձ ստանալ այս տունը որպէս եկեղեցու սեփականութիւն, սակայն ներկայումս հնարաւորութիւն չունենալով կատարելու յիշեալ հրամանը, անշուշտ իր ժամանակին պատիւ կունենամ հանգամանօրէն զեկուցանել այդ մասին յաջորդ ծխական ժողովին։

2) ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՇԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՅՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄԱՄԲ

Եկեղեցու շարժական գոյքը առ 1-ն յունվարի 1900 ամի ժապաւինեալ մատեանով և առանձին ցուցակով ստացել եմ իմ նախորդից՝ 134 յօդուածով յիշատակուած հնմաշ եկեղեցական զարդեր և իրեղէններ։ Այս գոյքից անցեալ տարի աճուրդով վաճառուած է 11 յօդուածով 52 կտոր և մի ջահ, որոնցից ստացուած գումարը մուծուած է հաշուէմատեան։

Երեք տարուայ ընթացքում Յովհաննէս սւագ քահանայ Մարտիրոսեանցի ձեռքով իր ծխականներից մատեան է մուծուած երկու շուրջառացու զառ՝ մէկը պ. Յովհաննէս Ճաղինեանցի հանգուցեալ դստեր յիշատակին, միւսը՝ Թագուհի Փանոսեանի. ապա նաև մի դիազարդի զառ հանգուցեալ Վարդանեանի յիշատակին։

Յովսէփ քահ. Տէր-Պետրոսեանցի ձեռքով իր ծխականներից ստացուել և մատեան են մուծուել՝ ա) մի դեղին շուռջառ հանգուցեալ Մարկոսեանցի յիշատակին, բ) մի դեղին շուրջառ հանգուցեալ Կ. Մութաֆեանցի յիշատակին, գ) 13½ արշին հասարակ զառ՝ հանգուցեալ Յ. Չիլինգարեանի յիշատակին և դ) վեց արշին հասարակ զառ՝ հանգուցեալ Կ. Բարսամեանի յիշատակին. սրանք մուծուած են մատեան որպէս նուէր եկեղեցուն Յովսէփ քահ. Տէր-Պետրոսեանից։ Իսկ հանգուցեալները Բ. Արովեանցի, Գ. Դանիէլբէգեանցի և Ռ. Փիրումեանցի յիշատակին նուիրած շուրջառացու զառերը չէ յանձնում մատեան մուծելու՝ առարկելով, որ նուիրատուները իրան են նուիրել։

3) ԴՐԱՄԱԿԱՆ ԳՈՅՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄԱՄԲ

Առ 16-ն դեկտեմբերի 1899 ամի եկեղեցին ունեցել է սեփական դրամական միջոց 50471 ր. և գրաւականներ 220 ր. ընդամենը 50691 ր. իսկ երեք տարի և կէս ամսում աւելացել է 19568 ր. եթէ սրան վրայ աւելացնենք աւանդների և ընթացիկ հաշուի անցեալ 1902 թուի %% 1146 ր. և ապառիկ 445 ր. 27 կ. դուրս է գալիս, որ այդ կարճ ժամանակամիջոցում եկեղեցին ունեցել է զուտ եկամուտ 21151 ր. իսկ գրաւական 2140 ր.

4) ՀԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՎԵՐՑՆԵԼՈՒ ԵՒ ՆՈՐԸ ԿԱՌՈՒՑԱՆԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՄԱՄԲ

Առ 1-ն Յունվարի 1900 ամի տակաւին կանգուն էր մեր խախտուած եկեղեցին՝ սակայն նրա վերաշինութեան մասին գործ սկսուած և մակարդակ կազմուած ճարտարապետ Զեմկեվիչից։ Այս բոլորը

ստացայ նախորդիցս հետևեալ դրութեամբ։—Վերաշինութեան նախկին մասնաժողովը քննութեան առնելով յիշատակեալ մակարդակը, որոշել էր ձեռնարկել շինութիւնը՝ մտցնելով մի քանի փոփոխութիւն. սակայն ճարտարապետ Գրիգորեանցը չհամաձայնելով մեծամասնութեան որոշման հետ, առաջարկել էր ենթարկել մակարդակը բազմակողմանի փոփոխութեան, որպիսի հանգամանքը պատճառ էր դարձել վերաշինութեան գործը առ կախ դրութեան մէջ թողնելու։ Այսպիսի խառն պայմանների մէջ երեցփոխանական պաշտօնը իր բոլոր բարդութիւններով անցաւ իմ ձեռքը։ Գործին անյապաղ ընթացք տալու աղագաւ նոյն թուի Յունվարի 23-ին պատիւ ունեցայ մի քանի ձեռնհաս ծխականների հրաւիրել խորհրդակցութեան՝ նախագահութեամբ Թեմական առաջնորդ Գէորգ Արքեպիսկոպոսի—քննելու յիշեալ մասնաժողովի որոշումը և սրա անդամ ճարտարապետ Գրիգորեանցի գրաւոր կարծիքը։ Սոյն ժողովը քննութեան առնելով խնդիրը, որոշեց ի կատար ածել մասնաժողովի որոշումը՝ անհետևանք թողնելով Գրիգորեանցի կարծիքը. սակայն որովհետև մասնաժողովի անդամներից շատերը բացակայ էին քաղաքից և օրինական թիւ չկար գործը սկսելու—, ուստի և վերաշինութեան խնդիրը մնաց նախկին անշարժ դրութեան մէջ։ 1900 թուի ապրիլի 30-ին ծխական ժողովը ընտրեց նոր մասնաժողով 11 անդամներից։ Այս մասնաժողովը հէնց առաջին քայլում Ձիմկեվիչի կազմած մակարդակը հայ եկեղեցու ոճից ու ոգուց զուրկ գտնելով, խնդրեց կազմողին ուղղել և հայկական դարձնել նրան։ Մինչ այս՝ ինքը մասնաժողովը վաղօրօք ձեռնամուխ եղաւ հին եկեղեցին վերցնելու գործին։ Ձիմկեվիչի մակարդակը ուղղել կամ բարեփոխել անհնարին դառնալով, մասնաժողովը դիմեց տեղական ճարտարապետներին 2—3 մակարդակ կազմելու և նրանցից լաւագոյնը ընտրելու համար։ Կազմուած և ներկայացուած մակարդակներից մասնաժողովը առաւելութիւն տուեց ճարտարապետներ պ.պ. Զուրաբեանցի և Հախնազարեանցի միասին կազմած մակարդակին, որը միաձայն ընդունելով մասնաժողովի կողմից, խնդրեց աւելի մշակել և կարճ միջոցում յանձնել իրան՝ ծխական ժողովին ներկայացնելու համար։ Ծխական ժողովը իր նոյեմբերի 8-ի նիստում ձայնի առաւելութեամբ (40 ընդդէմ 7-ի) ընդունեց սոյն մակարդակը և պարտաւորեցրեց ճարտարապետներին շուտափոյթ կազմել նախահաշիւ՝ ի նկատի ունենալով միմիայն 50 հազար րուբլի. հակառակ դէպքում դիմել ծխական ժողովի բարեհայեցողութեան։ Մասնաժողովը դեկտեմբերի 4-ին թ. 1 գրութեամբ ներկայացրեց մակարդակը Թիֆլիսի հայոց կոնսիստորիային հաստատելու և պարտուպատշաճ տնօրէնութիւնը անելու։ 1901 թ. փետրուարի 25-ին հաստատուած մակարդակը ստացուեց ի 6-ն ապրիլի 1901 ամի թ. 1273 հրամանագրութեամբ, սակայն մինչ այս՝ յղացաւ մի համակրելի միտք. այն է՝ եկեղեցին կառուցանել սրբատաշ քարով, որի համար էլ առաջարկուեցաւ ճարտարապետներին նախահաշիւ կազմել, հսկողութեամբ մասնաժողովի անդամ ճարտարապետներ պ.պ. Կիրակոսեանցի և Էնֆիաճեանցի։ Այս նախահաշւով պէտք եղաւ ծախսել 84 հազար րուբլի, որը ընդունուեց և հաստատուեց ծխական ժողովի կողմից։

1901 թ. մայիսի 1-ին արդէն սկսուեց հիմքը փորելու գործը. յունիսի 10-ին օծուեց և ապա ձեռնարկուեց հիմնարկութիւնը։ Մի կողմ դնելով այն խոչնդոտները, որոնք տեղի են ունեցել նիւթերի պակասութեան և տեղի սղութեան պատճառով, տիկին Լազարեանի խանութները չ՚դատարկելը, որը երկու ամսից աւելի խլեց. նախկին քարտուղար Յովսէփ քահ. Տէր-Պետրոսեանի՝ շինութեանը վերաբերող ապացուցականները, ընթացիկ արձանագրութիւնները և այլ կարևոր թղթերը չ՚յանձնելը և այլն, պարտաւորութիւնս եմ համարում զեկուցանել, որ եկեղեցու շինութեան գործը կանոնաւոր կերպով առաջ է գնում. պատրաստ է պատուանդանի-ցօկոլի վերին կողմը. 2,33 սաժէն բարձրացել են պատերը. ցրտերի պատճառով գործը դադարած էր մինչև մարտ ամիսը. այժմ դարձեալ սկսուած է՝ և յոյս կայ արագ կերպով առաջ տանելու։

Առ 1-ն Յունվարի 1903 ամի շինութեան վրայ ծախս եղել է 32,387 ր. 14 կոպ. այս գումարից 5325 ր. 66 կ. վճարուած է սոյն ամի յունվար ամսում՝ հաշիւները պատրաստ չլինելու պատճառով։

5) ԵԿԵՂԵՑՈՒ 8504 Ր. 23 Կ. ԿՈՐՍՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄԱՄԲ

Այս կորստի վերաբերմամբ մանրամասնութիւնները արձանագրուած են մանրամասնօրէն ի 18-ն մարտի 1901 ամի ծխական ժողովում. այնուհետև սխալ ընթացք ստացած հանգամանքը կծանօթացնէ ձեզ տխուր իրականութեան հետ՝ այդ պատկառելի գումարից զրկուելու նկատմամբ, այն էլ այսպիսի կրիտիքական միջոցում։

Ի 13-ն հոկտեմբերի 1901 ամի թ. 4432 հրամանով կոնսիստորիան ղրկում է ինձ Ջալալեանցի իմ անունով տուած 8504 ր. 23 կ. պարտամուրհակը և պատուիրում է անմիջապէս դիմել նահանգական դատարանին, ստանալ կատարողական թերթ և պահանջել ըստ կարգին։ Անմիջապէս յետ դարձնելով պարտամուրհակը կոնսիստորիային, զեկուցանում եմ, որ իմ իրաւունքից վեր համարելով այդ միջոցով եկեղեցու կորուստը ստանալ, պահանջեցի տալ ինձ երաշխաւորութիւն կամ բժ. Նաւասարդեանցին կամ թէ մի այլ վստահելի անձնաւորութեան՝ այդ կորուստը ապահով դարձնելու համար։ Իբրև պատասխան՝ նախկին Նախանդամ Գարեգին վարդապետից ստանում եմ հետևեալը. «պ. Ջալալեանցի տունը Աղէքսանդրապոլի քաղաքային վարչութեան մէջ գնահատուած է, ինչպէս հեռագրով տեղեկացայ 10,000 րուբլով. այժմ, ինչպէս հաւատացնում են, 20,000—25,000 րուբլով գնող կայ, եթէ ճիշտ է

վերջին տեղեկութիւնը, եկեղեցին գոնէ իւր մեծ կորուստից մի քանի հազար փրկել կարող է. դիմեցէք պ. Նաւասարդեանցին, որ երկրորդ գրաւը իւր անունով վերցնէ ու Ձեզ ստորագրութիւն տայ՝ վաճառելուց յետոյ իրեն հասանելիք 6000 ր. աւելացածը եկեղեցուն դարձնէ»։ Այս առաջարկի համաձայն կարգադրուեցաւ հրաւիրել պ.պ. Նաւասարդեանին և Ջալալեանցին հոգևոր ատեանը, ուր առաջարկուեցաւ կամ երաշխաւորել պարտամուրհակը կամ երկրորդ գրաւը վերցնել իր անունով և տալ ինձ ստորագրութիւն. սակայն այս պայմաններից ոչ մէկը չընդունուեցաւ. առաջարկեցին ինձ ընդունել երկրորդ գրաւը, որը ինձ կասկածելի թուալով, առաջարկեցի հրաւիրել մի քանի իրաւաբանների՝ այդ հարցը նրանցով լուծելու համար։ Հրաւիրուած իրաւաբաններից պ.պ. Մղեբրեան և Ամիրխանեան դրականապէս յայտնեցին, որ այդ միջոցով գործը դարձնում է քաղաքականի՝ որով եկեղեցին կորստից զատ ոչինչ չի շահել, խորհուրդ տուին ղեկավարուել ուղղակի օրէնքի հիմունքներով։ Այնուհետև կոնսիստորիան ի 25-ն հոկտեմբերի թ. 4560 հրամանով յայտնում է.

«Զորոշումն ծխական ժողովոյ ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Տափի-Թաղի, որ յաղագս ընդունելոյ զպայմանաւոր երաշխաւորութիւն բժ. Բագրատայ Նաւասարդեանի հատուցանել Կարապետի Ջալալեան զ8504 ր. 23 կ. դրամս եկեղեցւոյ յընթացս ինն ամսոց, պակասեալս առ երեսփոխութեամբ վերջնոյս, առանց արկանելոյ զնա ընդ դատաստանաւ, գտնելով միանգամայն հակառակ օրինաց մերժել, նոյնպէս մերժել և զառաջարկութիւն նորա վասն ընդունելոյ յերկրորդ գրաւ զտանն անբաժան ընդ եղբօրն, արժողութեամբ տասն հազար րուբլի. որ արդէն եդել է ի գրաւ առ այլս հանդէպ 6000 ր. պարտուց, զոր և ծանուցանել պ. Կարապետի Ջալալեան 'ի ձեռն գործակալի ա. մասին քաղաքիս դարձուցանել զմուրհակ իւր և առաջարկել նմա յընթացս երկուց եօթնեկաց անշուշտ մատուցանել զմին զեկեղեցական գումարն ամբողջութեամբ, կամ գոնէ տացէ յանուն եկեղեցւոյ զապահով գրաւական 'ի հատուցանել զդրամսն յընթացս վեցից ամսոց հանդերձ տոկոսեօք, գիտելով, զի 'ի հակառակ դէպս զկնի անցանելոյ որոշեալ ժամանակի և չտալոյ զմին բաւականութիւն, կոնսիստորիայն ունի անյապաղ տալ գործոյն զօրինական ընթացս առ 'ի արկանելոյ զյանցաւորն ընդ պատասխանատուութեամբ, զորմէ և առանձին հրամանաւ տալ գիտել ձեզ»։

Կոնսիստորիայի այս վճիռը անկատար մնաց։ Ազգիս Վեհափառ Հայրապետը յ3-ն նոյեմբերի Գարեգին վարդապետին ղրկած հեռագրով և առանձին կոնդակով ի 21-ն դեկտեմբերի թ. 1982 պատուիրել է Ջալալեանցի գործը չըյանձնել մարմնաւոր իշխանութեան, այլ տալ վեց ամիս ժամանակ՝ հաշուելով նոյեմբերի 30-ից։ Այս ժամանակը լրանալուց յետոյ ստացւում է երկրորդ կոնդակը 'ի 6-ն յունիսի թ. 868, որով պատուիրում է երեք ամիս ժամանակ ևս տալ, որպէս զի մինչև սեպտեմբեր Ջալալեանցը Աղէքսանդրապոլի տունը աճուրդով վաճառէ և վճարէ եկեղեցուն իր պարտքը։ Այս կոնդակը ստացուելուց յետոյ ես հաւաստի աղբիւրից տեղեկացայ, որ Ջալալեանցը իր տունը երկրորդ գրաւականով [illegible] է դրել ոմն իշխանուհի Զիվաձէի մօտ 4000 ր. երրորդ գրաւականով մի գերմանացու 2000 ր. և տուել է 500 ր. մի պարտամուրհակ իր փեսային, որպէս զի հնար ունենայ տունը աճուրդի տակ դնել Աղէքսանդրապոլում։ Այս ամենը բացայայտ կերպով ցոյց տուին, որ բոլոր գրաւականները և մուրհակը դրուած են դիտաւորեալ կերպով և մտածածին։ Այս խաղերի առաջն առնելու համար մի բողոքագրով 'ի 15-ն յուլիսի 1902 ամի թ. 29 դիմելով Վեհափառ Հայրապետին, խնդրեցի առաջարկելու բժ. Նաւասարդեանին, որ վերջինս համաձայնի առաջին գրաւը յանձնել եկեղեցուն. հակառակ դէպքում փութալ տնօրինելու՝ որպէս զի գործը յանձնուի դատաստանի մինչև տան 'ի վաճառ հանելը, որով կարելի պիտի լինէր արգելք դնել տան վրայ և ապահովել եկեղեցու ստանալիքը։ Իբրև հետևանք իմ այս բողոքի Նորին Օծութիւնը ի 21-ն յուլիսի 1902 ամի թ. 1106 արձակում է կոնսիստորիայի անունով հետևեալ կոնդակը.

«Կրկին կոնդակօք մերովք պատուիրեցաք առաջին նուագ տալ վեցամսեայ ժամանակամիջոց և երկրորդ նուագ եռամսեայ ժամանակամիջոց նախկին երեցփոխանի Քամոյեանց ս. Գէորգ եկեղեցւոյ քաղաքիդ պ. Կ. Ջալալեանցի մինչ ցվաճառումն կալուածոյ նորա և ինքնայօժար վճարումն պարտուց իւրոց զոր պարտ է նա եկեղեցւոյն գումարաւ ութն հազար հինգ հարիւր չորս րուբլի (8504 ր.) և քսան երեք կոպէկաց։ Սակայն զարդիս ի հաւաստի աղբերց տեղեկանամք եթէ պ. Ջալալեանց բացի ութ հազար և աւելի րուբլեաց եկեղեցւոյն պարտի և այլոց պարտս աւելի քան երկոտասան հազար րուբլի յորոց առաջին հանդիսանայ 'ի պարտատերաց բժշկապետ պ. Բ. Նաւասարդեանցն. և վաճառելի տունն պ. Ջալալեանի կէսն միայն ինքեան պատկանի և կէսն եղբօր իւրոյ։ Արդ յետ վերահասութեան ստուգութեանս, պարտիս մեր համարեմք սովին հայրապետական կոնդակաւ պատուիրել Ատենիդ հրաւիրել յԱտեանդ զարդի երեսփոխանն պ. Ս. Վարդապետեանց և պ. բժշկապետ Նաւասարդեանցն և ընթեռնլով յունկն նոցին զայս կոնդակ մեր պարտաւորել զպ. բժշկապետն իբր առաջին պարտատէր զիջանել զգրաւական իւր 'ի փոխարէն մեծագոյն պարտուց եկեղեցւոյն իբրև նոյն եկեղեցւոյ հարազատի և մերս բարեկամի, ոչ 'ի շնորհս զիջակ երկիցս և տուաք զորոշեալ ժամանակամիջոցն. իսկ եթէ անհաւան գտանիցի պ. Բագրատն այս առաջարկութեան մերոյ, յայն դէպս անմեղադիր զհոգևոր իշխանութիւն կացուցանելով, Ատեանդ ընդ փոյթ դիմեսցէ 'ի դատաստան առ 'ի տէր լինել պահանջից եկեղեցւոյն»։

Այս կոնդակին պ. բժ. Նաւասարդեանը տալիս է սոյն տարօրինակ պատասխանը.

«Ցարգանօք ստացայ Վեհափառ Կաթուղիկոսի սրբատառ կոնդակի պատճէնը, որ տուել է 'ի ս. Էջմիածին, յանուն վիճակային Ատենիդ, 'ի 21-ն յուլիսի 1902 ամի, որով Նորին Սրբութիւնը հրամայում է հաղորդել ինձ Քամոյեանց ս. Գէորգ եկեղեցւոյ նախկին երեցփոխան պ. Կ. Ջալալեանցի պարտուց մասին և «պարտաւորել» ինձ զիջանել իմ առաջին գրավականի իրաւունքը, որ ունիմ պ. Կ. Ջալալեանցի կալուածքի վերայ, զիջանել յօգուտ եկեղեցւոյ։ Ինչպէս յայտնի է, իր ժամանակին երբ դեռ Ջալալեանցի կալուածքն չունէր այլ պարտք, քան առաջին գրաւականաւ վեց հազար րուբլու, ես ջերմաջերմ խորհուրդ էի տալիս կոնսիստորիայի նախանդամ Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանցին և Քամոյենց եկեղեցւոյ արդի երեցփոխ պ. Առաքել Վարդապետեանցին, ընդունել երկրորդ գրաւականաւ, որպէս խնդրում էր այդ և պ. Կ. Ջալալեանը նորա կալուածքը, առաջարկելով միանգամայն և գրաւականի ծախսքը առնել իմ սեփհական հաշւով. սակայն ոչ մի կերպ ես չկարողացայ կատարել տալ այդ եկեղեցւոյն,

եթէ ոչ շահաւէտ, բայց և ոչ մի դէպքում վնասակար գործ։ Այժմ երբ կոնդակը առաջարկում է ինձ իմ առաջին գրաւականը զիջանել յօգուտ եկեղեցւոյն արդեօք կարծւում է, թէ ես իրաւունք կը վերապահեմ զիջանելուց յետոյ և ստանալ կալուածքիցը մի աւելցուք գումար. եթէ ոչ, ապա ես ինչպէս կարող եմ մի այդպիսի ինձ համար մեծ գումար, որպիսին է վեց հազար րուբլին, տալ եկեղեցւոյն, երբ այդ իմ կարողութիւնիցս բարձր է. իսկ եթէ յոյս կայ, որ վեց հազարի կ'հասնի կալուածքը իւր վաճառմամբը և մի որոշ գումար էլ աւելի կը մնայ, չէ որ ես իրաւունքս այսօր եկեղեցւոյն զիջանելուց յետոյ, իրաւունք չեմ ունենալ օգտուել և ոչ մի կոպէկից, որովհետև կայ այսօր կալուածքի վերայ և օտար անձին երկրորդ գրաւական թերթ և եթէ այդպէս է, եթէ վեց հազարից դուրս կոնդակը յոյս ունի, որ այլ և գումար ստացուի, ապա վերոյիշեալ Կոնսիստորիայի նախանդամ վարդապետը և արդի երեցփոխանը ինչու այնքան հաստատամտութեամբ մերժեցին լսել իմ առաջարկութիւնս և Ջալալեանցի թախանձանքը նորա կալուածքը ընդունել երկրորդ գրաւականաւ յապահովութիւն եկեղեցական պարտուց և եթէ այդպէս, այսօր ամենայն իրաւամբ և արդարութեամբ Ատեանդ և կամ Ծայրագոյն Հոգևոր Իշխանութիւնը թող բարեհաճի պահանջել այդ վնասը Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանից և պ. Ա. Վարդապետեանցից։ Վերջապէս՝ շուտով կը լրանայ չորս տարին այն օրուանից, երբ պ. Ջալալեանցը գրաւ է դրել իւր Աղէքսանդրապօլի կալուածքը ինձ մօտ և ինձանից ստացել այն վեց հազար րուբլին, որը ես պարտք եմ արել ոմն աստիճանաւոր օտար ազգի Պագօսկուց, իմ Տփխիսում գտնուած կալուածքներիս գրաւականաւ, որի չորս տարին նոյնպէս շուտով լրանում է և իմ պարտաթղթերս Պագօսկու այրին արդէն յանձնել է պ. Պետրոս Քալանթարեան փաստաբանին իւր ժամանակին ինձանից պահանջ յայտնելու։ Արդ անհրաժեշտաբար պէտք է վաճառուի Ջալալեանցի կալուածքը և այն ոչ ուշ, քան սեպտեմբերի 20 ը այսինքն մի ամսից յետոյ, որպէս զի ես նոյն գումարովը վճարեմ Պագօսկու այրուն Ջալալեանցի պարտքը. հետևաբար ես դրամի տէր չեմ, ուստի և չեմ կարող զիջանել իմ գրաւականը յօգուտ եկեղեցւոյ։ Համեստ կարծիքս է՝ բարեհաճել սպասել Ատեանդ մինչ սեպտեմբերի 20-ը ց'վաճառումն, գուցէ ես մի ծառայութիւն կարողանամ անել յօգուտ եկեղեցւոյ պարտուց։ Բայց վերջապէս ինչ կապ կայ իմ և պ. Կ. Ջալալեանցի մէջ ինչու ես նրա, այն էլ այդքան մեծագումար պարտքը պէտք է իմ վզիս կապեմ. ես, որ հազիւ կարողանում եմ քրտնաջան աշխատանքովս օրուայ պարէնս հոգալ։ Եթէ հարկ կայ լրացնելու եկեղեցական դրամի պակասը ընդհանուր հանգանակութեամբ, ես այո, պատրաստ եմ, ըստ իմ նիւթական կարողութեան, հաւասարների կրկնակին նուիրել եկեղեցւոյն։ Արդ անկարող եմ ես կատարել կոնդակի պահանջը, թէև ես և ինձ ճանաչում եմ, իբրև իմ սուրբ եկեղեցւոյ, հարազատ, որպէս ասւում է այդ նոյն կոնդակի մէջ։ Վասն որոյ աղաչում եմ նորին Սրբութեան իմ սուրբ եկեղեցւոյ արժանաւոր պետին, չհամարէ իւր «բարեկամին» ապաշնորհ և ապերախտ, վասն զի կամ և մնամ միշտ շնորհապարտ նուաստագոյն բարեկամ և խոնարհագոյն ծառայ իմս Օծեալ Հայրապետի՝ բժշկապետ Բագրատ Նաւասարդեանց»։

Վերոյգրեալից դժուար չէ գալ այն եզրակացութեան, որ պ. բժ. Նաւասարդեանցը գործի սկզբից յոկ մի նպատակ է ունեցել, այն է գործը յետաձգել տալ՝ որպէս զի տունը 'ի վաճառ հանելու ժամանակամիջոցը լրանայ և չ'զրկուի իր 6000 րուբլուց։ Նրան փոյթ չէ երբէք Վեհափառ Հայրապետին մոլորեցնելու ջանքը և հասարակական կարծիքը։ Սրան ապացոյց այն, որ տան վաճառումից յետոյ նա ոչ մի խօսք չէ ասել վաճառումից մնացած այն աւելորդ 2300 րուբլու մասին, որը որպէս ծառայութիւն խոստանում է մատուցանել իր բացատրութեան մէջ։

Գործը յանձնուած է դատաստանական քննութեան բոլոր ապացուցականներով հանդերձ 'ի 18-ն դեկտեմբերի 1902 ամի թ. 51, որի հետևանքի մասին կը զեկուցանեմ իր ժամանակին։

6) ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՀԱՇՈՒԻ ԵՒ ՆԱԽԱՀԱՇՈՒԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄԱՄԲ

1902 թ. դրամական հաշիւը և ներկայ 1903 թ. նախահաշիւը մի քանի օր առաջ տպագրուած ցրուել եմ բոլոր ծխականներին. ուստի սրա վերաբերմամբ աւելորդ եմ համարում մանրամասնութեան մէջ մտնել, նախ այն պատճառով, որովհետև հաշիւը կազմուած է ընդարձակօրէն և պարզ, երկրորդ որ բոլոր կէտերը մանրամասն կերպով կպարզի իմ ներկայ 1903 թ. նախահաշիւը, որը մեծ կապ ունի անցեալ տարուայ հաշուի հետ։ Այս նախահաշիւը և 1902 թուի հաշիւը ներկայացնում եմ սրա հետ ծխական ժողովի բարեհայեցողութեան և հաստատութեան.

'Ի վերջոյ պատիւ ունիմ ծխական ժողովի որոշման ներկայացնել հետևեալը.

1) Թիֆլիսի ա. մ. հայոց եկեղեցիների գործակալը իր գրութեամբ 'ի 20-ն փետրվարի սոյն ամի թ. 68 խնդրում է փութալ ուղարկել նրան Հոգևոր Ատեան ներկայացնելու մեր եկեղեցու վրայ մասնատրուած 50 րուբլի ծախք, Վեհափառ Կաթուղիկոսի կեցութեան և ընդունելութեան համար յ3-էն ց'21-ն սեպտեմբերի 1902 ամի։

և 2) Անի քաղաքի վանահայր Միքայէլ վարդապետ Տէր-Մինասեանը դիմելով ինձ, խնդրում է մեր եկեղեցու հին զանգակներից մէկը նուիրել Անիի վանքին, որը մինչև այսօր զուրկ է նրանից։ Համոզուած լինելով, որ սրանք իրանց փոքրութեամբ և հնութեամբ պիտանի չեն կարող լինել մեր նորակառոյց եկեղեցւոյն, ուստի առաջարկում եմ ծխական ժողովին 'ի դիմաց մեր եկեղեցու նուիրել մեծ զանգակը Անիի մենաստանին, այլ և եկեղեցու մի քանի հնամաշ զգեստներ, այն է՝ սև վարագոյրը, մի քանի շապիկներ, մի հին շուրջառ, երկու աշտանակ և այլն՝ որոնք անպէտք կ'ճանաչուին մեր եկեղեցու համար. մանաւանդ՝ երբ հոգևոր իշխանութիւնը անյարմար է համարում աճուրդի հանել նրանց։

Նրնջիող՝ Առ. Վարդապետեանց։

Дозволено Цензурою, Тифлисъ 31 марта 1903 г.

Тип. К. Мартиросіанца.